

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет

КАФЕДРА ЕКОНОМІКИ, ПІДПРИЄМНИЦТВА
ТА БІЗНЕС-АДМІНІСТРУВАННЯ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА БАКАЛАВРА

Тема: ТЕХНОЛОГІЇ ПРИЙНЯТТЯ БІЗНЕС-РІШЕНЬ
В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ Й ТУРБУЛЕНТНОСТІ РИНКІВ

Спеціальність 051 «Економіка»

Освітня програма 6.051.00.06 «Економіка і бізнес»

Завідувач кафедри: _____ /Карінцева О. І./

Керівник роботи: _____ /Сабадаш В. В./

Виконавець: _____ /МЕЛЬНИК А. І./

П.І.Б.

Група: _____ Едн – 71Р

шифр

Суми 2021

Зміст

<i>Анотація</i>	3
<i>Вступ</i>	4
<i>1 Фінансові ринки під впливом невизначеності і ризиків</i>	
1.1 Ключові чинники невизначеності глобального бізнес-середовища.....	5
1.2 Невизначеність і ризики у процедурах прийняття економічних рішень: сучасні виклики.....	9
<i>2 Фінансові, інвестиційні рішення: особливості, виклики, технології</i>	
2.1 Ринок акцій/облігацій: міжнародний та національний. Особливості трейдингу і ключові фінансові ризики.....	12
2.2 Інформація, як ключовий фактор прийняття фінансових рішень: види, значення, цінність, «інсайд».....	16
<i>3 Фінансово-інвестиційні рішення: корпоративні та персональні стратегії</i>	
3.1 Тактики й стратегії роботи компаній на фінансових ринках	21
3.2 Особливості трейдингу на «слабких» (нерозвинених) фінансових ринках.....	24
<i>Висновки</i>	30
<i>Список літератури</i>	31

Анотація

Кваліфікаційна робота містить 33 сторінок тексту (загальний обсяг роботи – 31 стор.), три розділи з підрозділами, 16 рисунків; список літератури із 55 джерел.

Мета – дослідження особливостей інвестиційно-фінансових рішень в умовах невизначеності, ризиків і турбулентних ринків.

Об'єкт дослідження – процеси розроблення, обґрунтування і прийняття інвестиційно-фінансових рішень в умовах невизначеності й ризиків.

Предмет дослідження – економічні відносини, що виникають між економічними суб'єктами у процесі здійснення бізнесових операцій в умовах невизначеності та ризику на фінансових ринках.

У 1-му розділі роботи «Фінансові ринки під впливом невизначеності і ризиків» аналізуються ключові чинники невизначеності глобального бізнес-середовища; розглядаються невизначеність і ризики у процедурах прийняття рішень в умовах кризи, коли турбулентність/коливання фінансових ринків є значними.

У 2-му розділі «Фінансові, інвестиційні рішення: особливості, виклики, технології» наведено особливості трейдингу і ключові фінансові ризики на ринку цінних паперів (акцій/облігацій) як міжнародному так і національному; розглянуто інформацію, як ключовий фактор прийняття фінансових рішень, її види, значення, цінність.

У 3-му розділі «Фінансово-інвестиційні рішення: корпоративні та персональні стратегії» аналізуються тактики й стратегії роботи компаній на фінансових ринках; досліджуються особливості трейдингу на «слабких» (нерозвинених) фінансових ринках.

Ключові слова:

економіка, бізнес, невизначеність, ризик, ринок, інформація, трейдер, інвестиція, фінансовий інструмент

Вступ

В сучасних економічних умовах важливо правильно приймати рішення. Складність цього процесу в тому, що середовище, в якому вони приймаються, швидко змінюється або трансформується. Ці процеси, пов'язані з подоланням державного монополізму, поступовим формування ринкових структур, для здорової конкуренції між ними, розбудовою сталого розвитку та забезпеченням соціально-економічної ефективності, цифровізацією відносин [43, 45, 46, 49, 51, 52, 53, 54, 55].

Неможливо уявити життя без *рішень*. Вони приймаються кимось, із якоюсь метою і з певних причин. Наприклад, людина-фізична особа – суб'єкт, що приймає рішення – робить це задля задоволення своїх особистих потреб, збільшення матеріальних і нематеріальних благ; юридична особа – задля розвитку компанії, збільшення прибутку компанії, її розвитку. Проте поряд з поняттям «рішення» іде поняття «ризик».

Приймаючи рішення, фізична особа ризикує зробити неправильний вибір, який може спричинити шкоду їй особисто, або обрати не той варіант, упустивши справжню вигоду; юридична особа ризикує набагато більше ніж фізична, оскільки неправильно прийняте рішення може відобразитися на усіх фізичних особах, що є частиною компанії чи підприємства. Звідси маємо різну відповідальність між прийнятим рішенням фізичної та юридичної особи.

Майже завжди особа, що приймає рішення вагається що ж обрати. В її житті з'являється *невизначеність*. Це трапляється через низку факторів: страх, нестабільна ситуація в сфері варіантів вибору і т.д.

Важливо розуміти як вирішувати невизначеність, як прийняти рішення, як мінімізувати, або опанувати і керувати ризиками.

Але як це визначити? Як зробити правильний вибір?

Для цього в сфері економіки були придумані певні обґрунтовані закони та правила, стратегії та методи, задля мінімізації ризику при прийнятті рішення, які будуть розглянуті у роботі [3, 44, 47, 48, 50].

1 Фінансові ринки під впливом невизначеності і ризиків

1.1 Ключові чинники невизначеності глобального бізнес-середовища: фінансові, інвестиційні, економічні, технологічні

Однією з ключових структурних частин економіки є фінансовий ринок.

Фінансовий ринок – це система ринкових відносин, де відбуваються специфічні грошові операції. Тут об'єктом угоди є вільні грошові кошти населення, суб'єктів господарювання і державних структур, що надаються користувачам або під цінні папери, або у вигляді позик [4].

Робота фінансових ринків полягає у:

- перерозподілі та перетоку капіталів;
- економії витрат кругообігу;
- пришвидшенні концентрації та централізації капіталу;
- сприянні процесу безперестанного відтворення.

Фінансовий ринок класично поділяють на сегменти (рис. 1.1).

Рисунок 1.1 Сегментація фінансового ринку [10]

Ринок грошей – це ринок високоліквідних капіталів і пов'язаний з обігом короткострокових фінансових інструментів [15]. Його основна функція – перерозподіл запасів грошей згідно з потребою учасників ринку в ліквідності. На ринку грошей фінансові агенти отримують необхідні ресурси, методом випуску на себе чи пускаючи в обіг короткострокові (до 1 року) боргові зобов'язання.

Разом з тим ринок грошей дає можливість інвестувати гроші на короткі періоди часу. Таким чином, економічні агенти використовують ринок грошей з метою регулювати запаси їхніх платіжних засобів.

Як і в будь-якій сфері економіки на фінансових ринках постійно приймаються рішення.

Рішення як процес характеризується тим, що, відбуваючись у часі, здійснюється в декілька етапів (підготовка, формування, прийняття й реалізація). Воно містить окремі, але тісно взаємозв'язані елементи: постановку мети та планування діяльності за кращою альтернативою її досягнення; розподіл часу, ресурсів і дій, необхідних для вирішення завдання; мотивацію чи спонукання до дій; координацію та регулювання процесу; здійснення обліку й контролю зробленого, аби переконатися, що результати відповідають запланованим. Етап прийняття рішень можна трактувати як *акт вибору* особою за допомогою визначених правил. *Рішення як результат вибору* являє собою розпорядження до дії (план роботи, варіант проекту) [2]. Проте існує також і умови за яких прийняти рішення не так просто. Головною проблемою є неможливість передбачення усіх майбутніх подій, що не залежать від того, хто приймає рішення. Через це значно ускладнюється процес прогнозування майбутніх витрат чи доходів унаслідок *невизначеності* явищ, таких як попит, погодні умови, політична нестабільність і т. д., які безпосередньо чинять вплив на діяльність підприємства.

Невизначеність – це основоположна характеристика обмеженої забезпеченості при процесі прийняття економічного рішення якоюсь певною інформацією щодо певної ситуації. Також поняття невизначеності трактують як недостовірність, він же ефект «марева», неоднозначність, або ефект «нечіткості» чи «розпливчастості». Вони, в свою чергу, можуть бути деталізованими (рис. 1.2).

Економічна невизначеність виникає при прийнятті рішень в сфері економіка, та розділяється на:

- фінансова невизначеність;
- комерційна невизначеність;
- підприємницька невизначеність;
- виробнича невизначеність.

Фінансова невизначеність виникає під час процесу прийняття рішень щодо здійснення фінансового підприємництва чи фінансових угод.

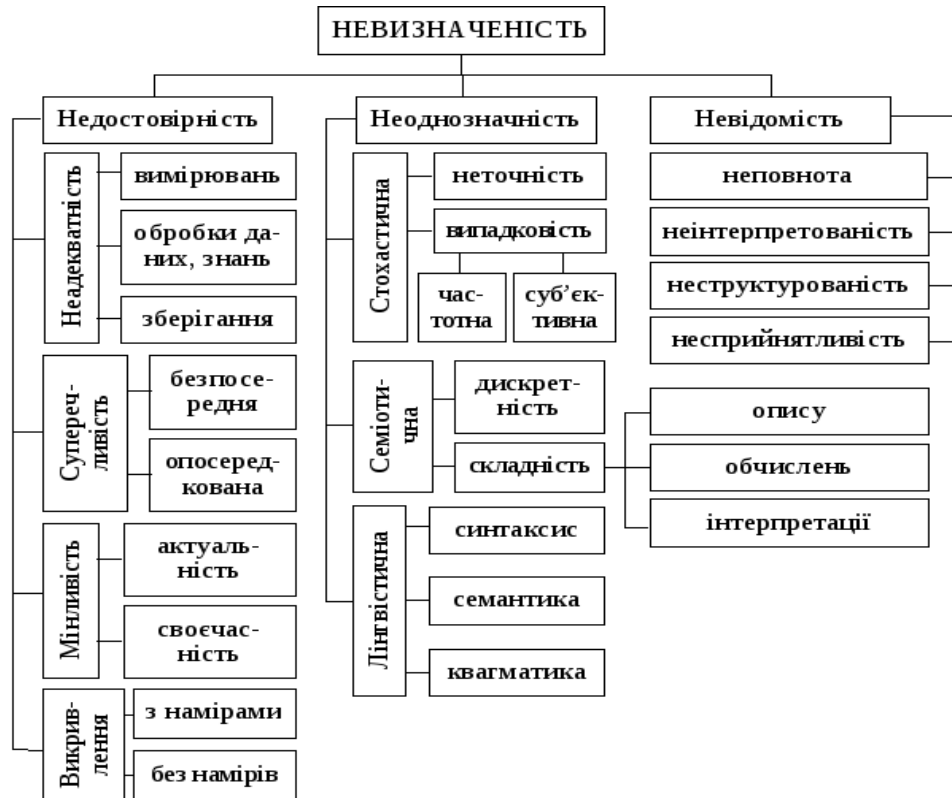

Рисунок 1.2 Ієрархія невизначеності [5]

До фінансової невизначеності належать: валютна невизначеність; кредитна невизначеність; інвестиційна невизначеність.

Інвестиційна невизначеність зумовлюється і залежить від специфіки вкладення підприємницькою фірмою коштів у різні проекти [5].

Технологічна/технічна невизначеність пов'язана з надійністю обладнання, непередбаченістю виробничих процесів, складністю технології, рівнем автоматизації, темпами оновлення, обсягами виробництва пов'язана з надійністю обладнання, непередбаченістю виробничих процесів, складністю технології, рівнем автоматизації, темпами оновлення, обсягами виробництва [2].

На практиці зниження рівня невизначеності необхідне для прийняття господарських рішень, забезпечується [18]:

- збором інформації, що зменшує невизначеність очікувань;
- обробкою інформації методами аналізу, прогнозу, сценарію та з'ясуванням причин, форм і наслідків невизначеності;

- розробкою моделей, адекватних ситуаціям, що мають місце, і здобуттям у результаті моделювання значень цільових величин, функціональних залежностей станів об'єкта управління та навколишнього середовища

Наслідком невизначеності виступає *ризик* – відхилення реальних результатів діяльності від прогнозованих. Найбільше ризик властивий саме операціям підприємств на фінансових ринках, проте існує в будь-якій сфері промислової діяльності, що пов'язаний з великою кількістю факторів і умов, які роблять вплив на результат управлінських рішень. Ризик чи не найголовніший чинник, що формує прибуток, тому для збільшення своїх прибутків компанія диференційовано керує ризиком через ризик-менеджера. Кожен суб'єкт господарювання вирішує проблему вибору між високими прибутками від ризикованих операцій, де існує небезпека втратити як прибуток, так й весь капітал; та низькими прибутками від мало ризикових (100 % гарантії) проектів. Зрозуміло, що нульовий ризик приносить найбільш низький прибуток, а при найбільш високому ризику, прибуток має найбільше значення. Це твердження підтверджується графічно (рис 1.3).

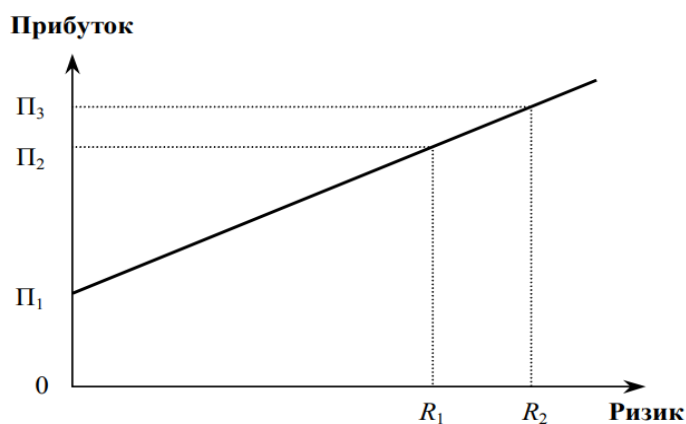

Рисунок 1.3 Залежність прибутку від рівня ризику [18]

У значній мірі невизначеність майбутніх ситуацій супроводжує процес прийняття стратегічних рішень. В умовах сьогодення джерелами ризику для вітчизняних підприємств є випадкові природні явища, дії конкурентів або загальноекономічні процеси, що є наслідками внутрішньо і зовнішньополітичних обставин. Отже, більше невизначеність – вище ризик.

1.2 Невизначеність і ризику у процедурах прийняття економічних рішень: сучасні виклики

На сьогоднішній день фінансові ринки вказують на кілька груп найбільшого ризику. Серед них Україна має певну групу, яка особливо цікавить її в плані економічних зв'язків. Це в першу чергу експортери нафти, зокрема, Росія, з якою тісно пов'язані економіки країн СНД, країни Східної Європи такі як Польща, Угорщина, Румунія, Білорусь, де останнім часом національні валюти, а також державні облігації різко упали в ціні, і також країни ЄС – учасники попередньої європейської кризи такі, як Греція, Італія, Іспанія, ін.

Кожна з цих країн безпосередньо впливає на економіку України через зовнішньоекономічні зв'язки. Таким чином навіть за умови, що карантин тривав недовго і його економічні наслідки були мінімальними, а ділова активність відновлювалася швидкими темпами, то з плином часу кризові процеси в країнах-сусідах зачепили б і нашу державу. Тож не можна заплющувати очі на той факт, що зараз відбувається початок тривалої рецесії української економіки.

В умовах сьогоднішнього дня стоїть завдання вийти з економічного спаду з якомога меншими втратами. Аби його виконати, треба зрозуміти, які канали поширення кризи будуть мати найбільше значення. Уряд спеціально з метою запобігання трагічних економічних та соціальних наслідків для народу України розробив «антикризовий» бюджет 2020. Його особливість полягає в тому, що певні сфери потребують більших грошових вливань. Тому було переглянуто сфери розподілу бюджету. Згідно нового «антикризового бюджету» в Україні матимуть місце наступні параметри (рис. 1.4). Це означає, що економіка України продовжить своє падіння, і при неправильному розподілі бюджету (за форс-мажорних обставин) Україну може чекати навіть дефолт. У законопроекті про перегляд бюджету надходження від податків зменшаться на 143 мільярди гривень [19].

Передбачається, що частину падіння компенсують за рахунок вилучення до бюджету ще більшої частки прибутку державних підприємств.

Найбільше впадуть такі податкові надходження:

- щодо ПДВ з ввезених в Україну товарів;

- ПДВ з вироблених в Україні товарів;
- ПДФО;
- податок на прибуток підприємств;
- рентна плата за користування надрами (видобуток газу).

Рисунок 1.4 «Антикризовий бюджет» [19]

Зміна дохідної частини бюджету у систематизованому графіку продемонстрована на рис. 1.5.

Що стосується міжнародного рівня, то тут ситуація виглядає не краще, незважаючи навіть на кращий рівень розвитку економіки. Так, напр., торги на Нью-Йоркській фондовій біржі у понеділок 9 березня 2020 р. були припинені на 15 хвилин незабаром після відкриття через обвалення цін на акції. Це найсерйозніше падіння за останні десять років, відзначають інвестори, вже назвали цей день "чорним понеділком". Індекс найбільших американських компаній S & P 500 впав відразу на 7 %. Dow Jones знизився на 7,2 %, технологічний індекс Nasdaq втратив більше 7 %.

Після потужного обвалу цін на нафту на фоні епідемії корона вірусу COVID-19 і провалу переговорів ОПЕК+ найважливіші біржові індекси цілого ряду країн були знецінені. Відразу після відкриття Франкфуртської біржі у понеділок, 9 березня 2020 р., головний німецький індекс DAX впав на 7,4 % до позначки у 10 690, 08 пункту. При цьому знизилися котирування акцій всіх 30

вхідних в DAX концернів. Зокрема, цінні папери Deutsche Bank і Adidas втратили на самому початку торгів більш ніж 12 %.

Рисунок 1.5 Доходи бюджету, 2020 р., млрд. грн. [19]

Найважливіший індекс Лондонської біржі FTSE 100, що відображає показники 100 найбільших британських компаній, втратив після початку торгів 8,8 відсотка, опустившись до позначки у 5897 пунктів (п.). Головний індекс Паризької фондової біржі CAC-40, до складу якого котирування 40 провідних концернів Франції, знизився після відкриття торгів на 6,4 % до позначки у 4809,68 п. Раніше в той же день стався обвал азіатських фондових ринків. Зокрема, найважливіший індекс Токійської біржі Nikkei, що враховує 225 провідних показників, знизився більш ніж на 1000 п., впавши нижче за показник в 20 000 п. До кінця біржового дня значення Nikkei склало 19 698,76 п., що на 5,07 % нижче, ніж показник попереднього дня торгів. Китайський Shanghai Composite Index втратив 3,01 %, знизившись до 2943,29 п. [22]. Тобто, захищеними від ризику не можна вважати жодні фінансові структури, навіть ті, що складають основу економіки світу.

2 Фінансові, інвестиційні рішення: особливості, виклики, технології

2.1 Ринок акцій/облігацій: міжнародний та національний.

Особливості трейдингу і ключові фінансові ризики

Масовий вивіз капіталу багатонаціональними компаніями та банками за межі країни зумовлює створення такого особливого сегменту світового фінансового ринку як *міжнародний ринок цінних паперів*. На сьогоднішній день даний сегмент світового фінансового ринку є сферою міжнародного інвестування, що прискорює процес економічного зростання більшості країн. Міжнародний ринок цінних паперів – це ринок, на якому здійснюється переміщення фінансових зобов'язань та інструментів у вигляді цінних паперів за межі країни шляхом купівлі-продажу з метою отримання прибутку [6]. Формування цього ринку було прискорено такими факторами [15]:

- сучасною науково-технічною революцією, яка породила проекти, реалізація котрих потребувала використання капіталу декількох країн;
- розвитком інтеграційних процесів;
- стійкістю валютних курсів;
- використанням спільних багатонаціональних валют;
- успіхами у розбудові банківської та біржової справи.

Цінні папери – грошові документи, що засвідчують право володіння або відносини позики, визначають взаємовідносини між особою, яка їх випустила та їх власником і передбачають, як правило, виплату доходу у вигляді дивідендів або процентів, а також можливість передання грошових та інших прав, що впливають з цих документів, іншим особам [11]. Цінні папери це капітал, бо їх власники (тримачі цінних паперів) одержують доходи. Однак цей капітал несправжній, через те, що цінні папери не мають вартості самі по собі, хоча продаються та купуються на ринку. Види та підвиди цінних паперів зображено на рис. 2.1.

Акція – цінний папір, що випускається акціонерним товариством (емітентом), свідчить про пайову участь у статутному фонді даного товариства і підтверджує право участі в управлінні ним. Власники акцій мають право на

одержання частини прибутку у вигляді дивідендів, а також на участь у поділі майна у разі ліквідації акціонерного товариства [7].

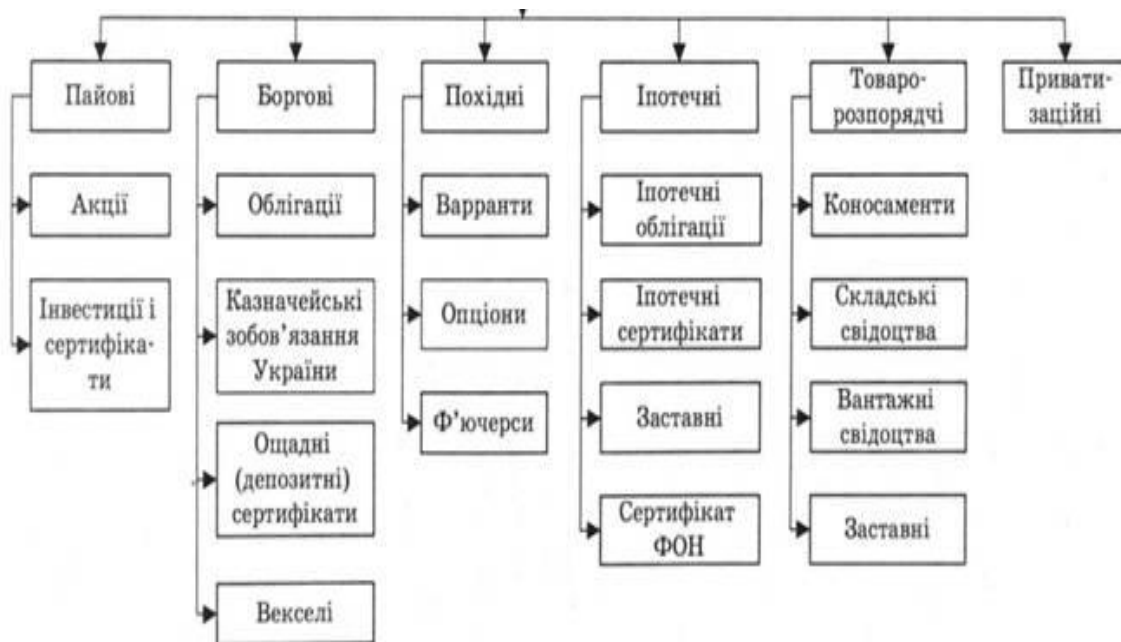

Рисунок 2.1 Класифікація цінних паперів [6]

Згідно українського законодавства в Україні мають право на випуск акцій лише і тільки акціонерні товариства. Акції, які випускаються акціонерним товариством, поділяються за: способом обігу, характером дивідендів, величиною доходів, ступенем ризику [8]. Загальний обсяг ринку акцій у світі становить близько 20 трлн дол. США, обсяг міжнародного переміщення капіталу, пов'язаного з купівлею акцій, досяг близько 200 млрд. дол. США, з яких більше 60 млрд. дол. припадало на фондові ринки, що розвиваються (у світовій практиці прийнято поділяти фондові ринки на розвинуті, на ті, що виникають, розвиваються). Основними ознаками, за якими класифікують акції є: за способом обігу, за характером дивідендів, за величиною доходів та за ступенем ризику, і в свою чергу поділяються на підвиди (рис. 2.2). Національний ринок кожної країни окремо та разом мають значний вплив на міжнародний ринок акцій, його ступінь саме залежить від обсягів і розвиненості цих ринків. Найважливішим показником ринку є капіталізація.

Капіталізація ринку – це показник, що показує ринкову вартість усіх компаній, які беруть участь в операціях на фондовому ринку. Ринкова вартість компанії визначається як добуток курсової вартості її акції на кількість акцій, що

знаходяться в обігу [15]. На рис. 2.3 бачимо, що загальна капіталізація найбільших фондових бірж світу у 2017 р. становила майже 80 трлн дол. США.

Рисунок 2.2 Класифікація акцій [8]

Облігація – боргове зобов'язання позичальника перед кредитором, що оформлене не кредитною угодою, а угодою купівлі-продажу спеціального цінного паперу. Рішення про випуск нових облігацій приймається у випадку виникнення наступних потреб:

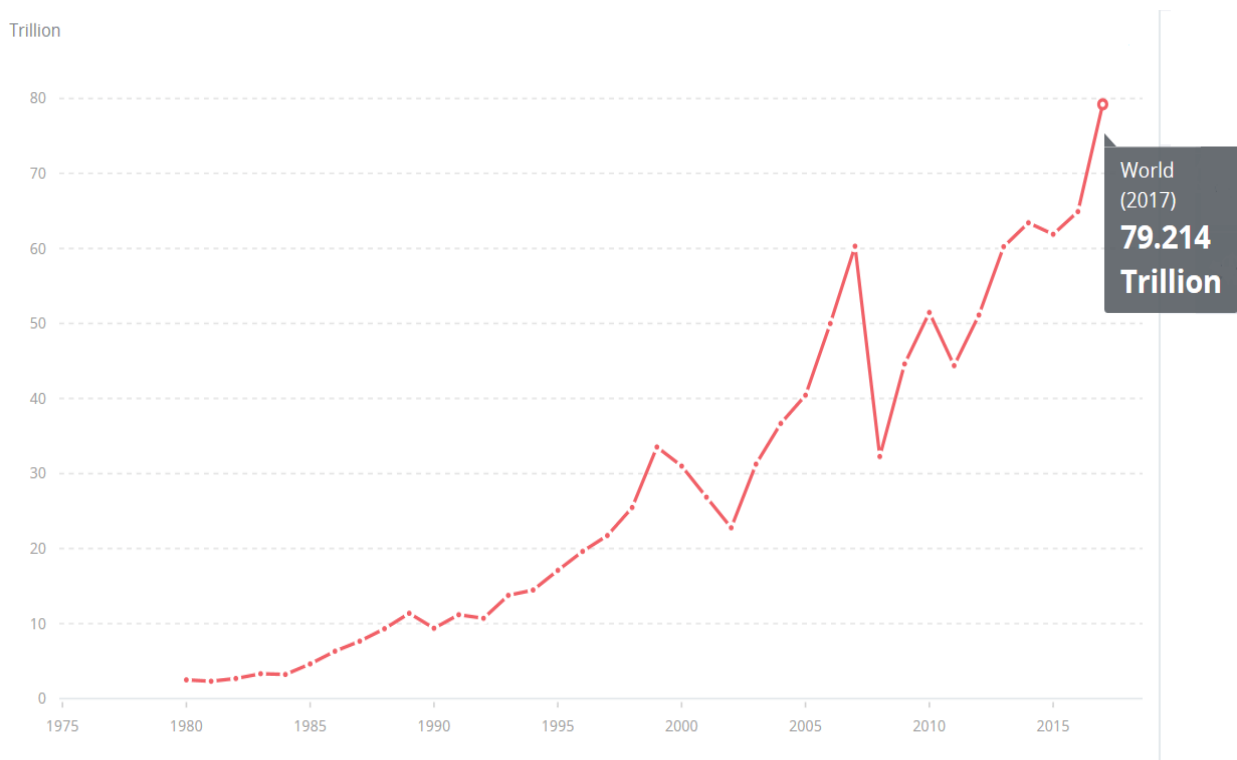

Рисунок 2.3 Показники капіталізації топ-10 світових бірж світу [24]

- залучення додаткового капіталу, при цьому вже існуючі частки акціонерів не можуть бути зменшені;
- отримання капіталу при більш низьких відсотках, ніж надають банки або інші фінансові установи;
- забезпечення довгострокового надання фіксованих відсотків;
- ефективно та в доступній формі отримання кредиту безпосередньо у потенційного кредитора;
- розширення та урізноманітнення кредитних ресурсів товариства;
- встановлення кредитного рейтингу товариства, яке свідчить про рівень його кредитоспроможності (платоспроможності).

Облігації поділяються на різні види залежно від емітента, способу виплати доходу, термінів, на які вона випускається, умов обігу та надійності. Найбільш точно класифікація облігацій зображена на рис 2.4.

Рисунок 2.4 Класифікація облігацій [8]

Облігація, яка розміщена на закордонних ринках, відповідно до усталеної термінології, має назву міжнародної. Усі міжнародні облігації поділяють на іноземні (закордонні) та єврооблігації. Основною відмінністю єврооблігації від іноземної полягає в тому, що єврооблігація випускається у тій валюті, яка є іноземною як для емітента, так і для інвесторів, серед яких відбувається розміщення цих цінних паперів. Єврооблігація повинна бути розміщена у

фінансових центрах різних країн в той самий час. На сьогоднішній день вона є найбільш поширеним видом міжнародних облігацій.

2.2 Інформація, як ключовий фактор прийняття фінансових рішень: види, значення, цінність, «інсайд». Аналітична робота, фінансова аналітика (алгоритми, моделі)

Підготовка певного рішення вимагає забезпечення всебічної його інформованості, обґрунтованості. На рис. 2.5 наведено критерії, за допомогою яких оцінюється якість інформаційних матеріалів [9].

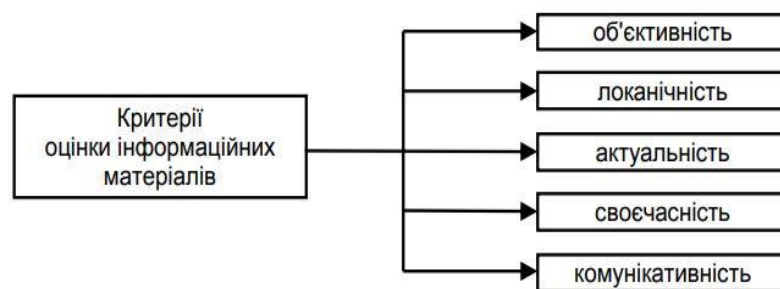

Рисунок 2.5 Критерії оцінки інформаційних матеріалів [9]

1. Об'єктивність – це нерозривно зв'язаний критерій, що поєднує в собі інші часткові критерії, такі, як повний об'єм інформації (наявність відомостей, включно з суперечливими, тими, що необхідні задля прийняття рішення); точність інформації, тобто рівень відповідності інформації до оригіналу; несуперечливість інформації (окремі частини однієї й тієї самої інформації не мають суперечити одна одній); переконливість інформації (доведеність, достовірність інформації).

2. Лаконічність – інформація повинна бути викладена стисло і чітко, що досягається за рахунок високого рівня згорнутості інформації без втрати її обов'язкової повноти.

3. Актуальність – інформація повинна відповідати сучасним та об'єктивним потребам.

4. Своєчасність – інформація повинна задовольняти відповідну потребу у відведеній для виконання строк.

5. Комунікативність – інформація повинна бути чіткою та зрозумілою для адресата.

Інформаційна технологія (ІТ) – це комплекс взаємозалежних, наукових, технологічних, інженерних дисциплін, що вивчають методи ефективної організації праці людей, зайнятих обробкою і зберіганням інформації; обчислювальна техніка і методи організації і взаємодії з людьми і виробничим устаткуванням, їхні практичні додатки, а також пов'язані з усім цим соціальні, економічні і культурні проблеми [20].

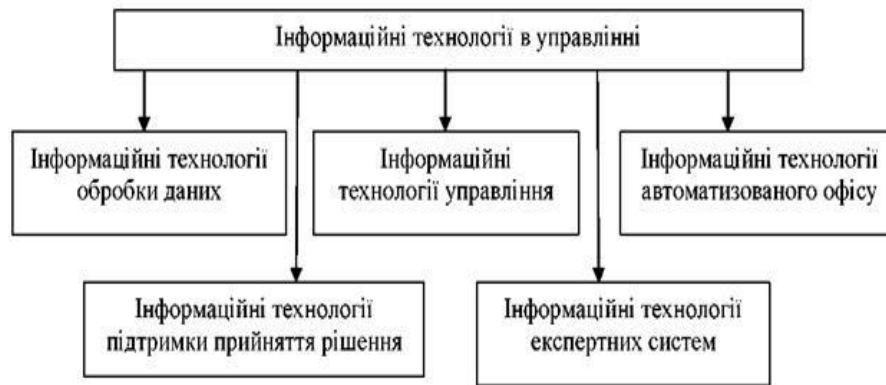

Рисунок 2.6 Види інформаційних технологій , які використовуються в управлінні організацією [20]

ІТ обробки даних використовують задля розв'язання складно-організованих задач на рівнях виконавчої діяльності працюючих невеликої кваліфікації і має на меті автоматизацію постійно повторюваних операцій. ІТ управління використовують задля інформаційного обслуговування всього персоналу компанії, які пов'язані з прийняттям рішень. ІТ автоматизованого офісу використовують для доповнення існуючої системи зв'язку персоналу підприємства за допомогою бази комп'ютерних мереж та іншого роду сучасних засобів передачі і роботи з інформацією. ІТ підтримки прийняття рішень існують задля прийняття рішень, що дозволяють автоматизувати процес прийняття рішень чи вибору альтернативи.

Говорячи про поняття інформації ми виділяємо її як основний інструмент (ресурс) зростання ефективності підприємства, через те, що саме з її допомогою підприємство [12]:

- встановлює стратегічні цілі та завдання та використовує усі можливості, які стають для неї відомими (доступними);

- приймає зважені та своєчасні управлінські рішення;
- координує дії усіх підрозділів на різних рівнях, направляючи їх зусилля задля досягнення загальних поставлених цілей.

У зв'язку з цим можна виділити основні види інформаційної діяльності, в яких іде організація та ведеться систематична робота на підприємстві :

- виявляються проблеми і визначаються інформаційні потреби;
- відбір джерел інформації;
- збирається необхідна інформація;
- обробляється уся інформація та оцінюється її повнота та значущість;
- аналізується інформація і виявляються тенденції у визначених сферах;
- розробляються прогнози та альтернативні поведінки підприємства;
- оцінюються альтернативні дії, обираються стратегії та приймаються керуючі рішення для реалізації стратегічних планів.

Інсайдерська інформація – неоприлюднена інформація про емітента, його цінні папери та похідні (деривативи), що перебувають в обігу на фондовій біржі, або правочини щодо них, у разі якщо оприлюднення такої інформації може істотно вплинути на вартість цінних паперів та похідних (деривативів), та яка підлягає оприлюдненню відповідно до вимог, встановлених цим Законом [11]. Відповідно до Закону України «Про цінні папери та фондові ринки», особі, яка володіє інсайдерською інформацією забороняється:

- розпоряджатися інсайдерською інформацією на власну користь або на користь інших осіб ; правочини, що спрямовані на купівлю чи відчуження цінних паперів та похідних (деривативів), яких стосується інсайдерська інформація, до моменту оприлюднення такої інформації;
- передавати інсайдерську інформацію або надавати доступ до неї іншим особам, крім розкриття інформації в межах виконання професійних, трудових або службових обов'язків та в інших випадках, передбачених законодавством;
- давати будь-якій особі рекомендації стосовно придбання або відчуження цінних паперів та похідних (деривативів), щодо яких він володіє інсайдерською інформацією, до моменту оприлюднення такої інформації.

Усе більше і більше організацій зазнають загрози безпеці, особливо зсередини компанії. Однак завжди важко відокремити інциденти, спричинені інсайдерами, від загальних порушень даних. Дослідження показує, що більше 70 % інсайдерських атак не виходить назовні. Незважаючи на це, кількість порушень, пов'язаних з інсайдерською діяльністю, щороку зростає. У звіті про розслідування порушень даних за 2019 р. [16] йдеться про те, що 34 % усіх порушень у 2018 р. спричинили інсайдери (рис. 2.7). Варто зазначити, що ризики, які стосуються витоку інсайдерської інформації – проблема компаній міжнародного рівня. Багато великих світових компаній часто бувають помічені в скандалах, пов'язаних з витоком важливої інформації.

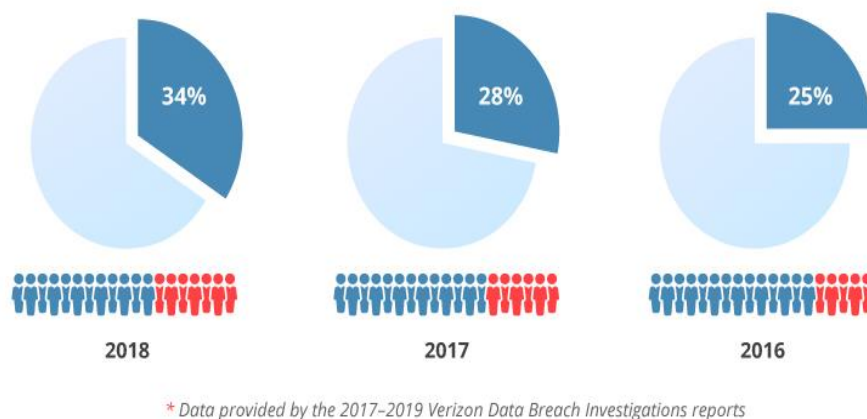

Рисунок 2.7 Статистика інсайдерських зливів інформації у 2016-2018 рр. [16]

Розглянемо компанію Apple, для якої витік важливої інсайдерської інформації відображається на продажах та реакції на продукт. Причому такі витіки не рідкість для даної компанії. Кожного дня в новинах можна прочитати про такі витіки. Як правило, інсайдери і хакери активізуються напередодні офіційної презентації компанії у вересні, на якій демонструються нові «яблучні» продукти. У серпні 2017 р. дані про iPhone 8 витягли з прошивки до «розумної» колонці HomePod, залитої на загальнодоступний сервер. Таким чином, винуватцем витоку виявився один зі співробітників Apple, який переплутав рівні доступу. Через місяць уже напередодні офіційного заходу трапилася ще один витік – подробиці презентації були приховані в прошивці нової версії операційної системи iOS 11, так що і в цьому випадку джерелом виявився інсайдер. Незважаючи на те, що його наміри навряд чи були навмисними, злом напевно

засмутив генерального директора Apple Тіма Кука, який дуже строго стежить за конфіденційністю всередині своєї компанії.

Аналітичний метод – цілеспрямована організація прийомів, способів і дій людини, що дає можливість розкласти складний об'єкт на елементи, дослідити їх, а отримані результати об'єднати за допомогою іншого логічного прийому – синтезу цілого, збагаченого новими знаннями [18].

Основними методами аналізу господарських рішень є [2]: метод порівняння, індексний метод, балансовий метод, графічний метод, матричні методи, графічний метод, методи детермінованого та стохастичного аналізу.

Мета математичних методів – прискорити проведення аналізу, сприяти більш повному обліку впливу факторів на результати діяльності, підвищити точність обчислення. Існуючі економіко-математичні методи діляться на дві групи: *оптимізаційні* (рішення за заданим критерієм) та *неоптимізаційні* (рішення без критерію оптимальності). За ознакою отримання точного рішення всі математичні методи можна поділити на *точні* (за критерієм чи без нього одержують єдине рішення) та *наближені* (на основі стохастичної інформації).

До оптимально точних можна віднести методи теорії оптимізаційних процесів, деякі методи математичного програмування та методи дослідження операцій; до оптимізаційних наближених – частину методів математичного програмування, дослідження операцій, економічної кібернетики, евристичні; до неоптимізаційних точних – методи елементарної математики та класичні методи математичного аналізу, економічні методи; до неоптимізаційних наближених – метод статистичних іспитів та інші методи математичної статистики [2].

3 Фінансово-інвестиційні рішення: корпоративні та персональні стратегії

3.1 Тактики й стратегії роботи компаній на фінансових ринках

Фінансові ринки – місце, де без чіткої стратегії компанії не можна досягти успіху. Тому враховуючи досвід вже існуючих компаній, на ринку створились певні принципи і правила.

Рисунок 3.1 Типи трейдерів

Виділяють 4 основні стратегії активного трейдингу.

1. Денний трейдинг – day trading. Цей термін часто використовують в якості синоніму до терміну «активний трейдинг». Він (метод), як видно з назви, має на меті покупку і продаж цінних паперів в той же день. Позиції закриваються в день відкриття, жодна з позицій не може бути залишена на ніч. Зазвичай цим методом користуються професійні трейдери, проте електронна торгівля зробила його доступним і для всіх, в тому числі для початківців.

Плюси: велика кількість торгових можливостей; нормальне співвідношення ризику до прибутку.

Мінуси: вимагає багато часу; вимагає глибоких знань технічного аналізу.

2. Позиційна торгівля – position trading. Для визначення напрямку руху ринку в цьому методі використовують довгострокові графіки – починаючи з денного і до місячного, а також ряд інших методів. В рамках цієї стратегії трейдер тримає позицію відкритою від декількох днів до декількох тижнів, а іноді й довше, залежно від тренда. Трейдер шукає послідовності максимумів і мінімумів ціни того чи іншого активу, аби визначити його напрямок руху. А спіймавши «хвилю», трейдер прагне заробити як на зростанні, так і на зниженні ціни.

Плюси: вимагає мінімальних тимчасових затрат; хороше відношення ризику до прибутку.

Мінуси: дуже мало торгових можливостей; вимагає глибоких знань технічного та фундаментального аналізу.

3. Торгівля на коливаннях – swing trading. Трейдер, що використовує цю стратегію, зазвичай вступає в гру у момент зміни тренда. В даній ситуації зазвичай спостерігається деяка волатильність в цінах, оскільки новий тренд намагається зміцнитися. У даній стратегії трейдер купує або продає по мірі того, як волатильність зростає. Трейдер, що «грає» за даною стратегією, тримає позиції відкритими більше одного дня, але протягом коротшого періоду, ніж позиційні трейдери.

Плюси: велика кількість торгових можливостей; нормальне співвідношення ризику до прибутку.

Мінуси: вимагає глибоких знань технічного аналізу; потребує багато часу.

4. Скальпінг – scalping. Це одна з найшвидших стратегій, використовуваних активними трейдерами. Вона передбачає отримання доходу з різниці цін між заявками на продаж і на купівлю, а також потоками ордерів. Трейдер зазвичай заробляє на різниці цін, купуючи актив за ціною пропозиції і продаючи за ціною попиту. Необхідними умовами реалізації такої стратегії є низькі комісійні збори біржі і брокера, або достатній оборот капіталу, здатний окупити маржу, а також висока ліквідність інструменту, який торгується, помірна волатильність, невеликий спред, можливість постійно стежити за поточними котируваннями. З огляду на ці критерії і особливості формування комісійних зборів і додаткових витрат, скальпінг найбільш поширений на термінових ринках (ринках похідних фінансових інструментів). Для скальпінгу часто використовують авто- торгові системи – біржові роботи.

Плюси: подає найбільшу кількість торгових можливостей з усіх Форекс-стратегій.

Мінуси: вимагає багато часу; вимагає глибокого розуміння технічного аналізу; має найбільш низьке відношення ризику до прибутку [23].

Валютний ринок в Україні – це переважно міжбанківський ринок, адже саме в ході міжбанківських операцій здійснюється основний обсяг угод з купівлі-продажу іноземних валют. Шляхом проведення міжбанківських операцій на валютному ринку забезпечується обслуговування міжнародного обороту товарів, послуг і капіталів (міжнародних платежів). Суб'єктами валютного ринку є [15]: продавці валюти; покупці валюти; посередники.

Компанія «TeleTrade», яка торгує в Україні на валютному ринку виділяє такі стратегії на ринку FOREX: форекс-стратегія "Змінне середнє" (MovingAverage, MA). Змінне Середнє (MovingAverage, MA) є популярним технічним індикатором, який відображає середнє значення цін на певні інструменти в заздалегідь визначеному часовому проміжку. Розраховуючи MovingAverage, роблять усереднення ціни інструменту за розглянутий період. Відповідно до того, як змінюється ціна, середнє значення, відповідно або падає, або зростає.

- форекс-стратегія Фібоначчі; Корекція Фібоначчі це потенційний відкат від початкового руху ціни певного фінансового активу. Ці корекції використовують горизонтальні лінії, щоб позначити області підтримки або опору на основних рівнях Фібоначчі, перш ніж продовжити вихідний напрямок.

Рівні Фібоначчі визначаються на валютному ринку FOREX як досить популярний технічний інструмент. Значущим аргументом на користь вибору зазначеної стратегії багатьма сучасними трейдерами є певні дослідження науковці в сфері математичних наук, які підтвердили плюси цього методу з наукової, математичної точки зору.

- форекс на лініях тренду; ще однією стратегією торгівлі є "Методом Сперандео". Вона дає можливість збільшити об'єктивність оцінки при побудові трендової лінії та більш ефективно використовувати дані аналізу задля визначення поворотних моментів на валютному ринку.

Метою для якої будується тренд – це графічне зображення спрямованого руху ціни та визначення моменту зміни напряму поточного тренду. Оригінальний і ефективний метод запропонував Віктор Сперандео (Victor Sperandeo).

Для більш об'єктивної побудови ліній тренду був запропонований покроковий спосіб Віктора Сперандео. У зв'язку з очевидною простотою побудови саме цей метод отримав назву "Зміна тренду на раз-два-три" (1-2-3 change of trend).

- форекс-стратегія «Пурія»

Складовими інструментами методу «Пурія» є три ковзаючі середні МА і індикатор, де вони зійшлися; розбіжності (дослівний переклад) MACD. Прихильники скальпінга повинні пам'ятати, що перед відкриттям ордера на покупку або продаж обов'язково слід провести аналіз поточної ринкової ситуації на 15-хвилинному таймфрейме. Сама торгівля ведеться на тимчасових інтервалах не нижче 15 хвилин. Найчастіше трейдери вибирають 30-хвилинні і часові таймфрейме.

Як інструменти торгівлі вибирають шістку основних валютних пар і крос-курси (відсутність в котируванні долара) цих валют

3.2 Особливості трейдингу на «слабких» (нерозвинених) фінансових ринках

Важко не погодитись, що у країн, зі слабкою економікою, таких, як Україна, торгівля на фінансових ринках відбувається дещо (а то і значно) інакше, ніж у більш розвинених країнах. Вони мають свої особливості поведінки, свої правила, закони участі на фінансових ринках. Розглянемо на прикладі України. В Україні діяльність на фондових ринках регулюється законом України «Про цінні папери та фондовий ринок» [11]. Учасники фондового ринку України представлені на рис. 3.2. Для українців є маловідомим той факт, що в Україні існує велика кількість біржі, як фондових, де будь який приватний інвестор може купити цінні папери, так і іншого роду діяльності.

Фондові біржі функціонують на території України у вигляді акціонерних товариств. Вони створені задля зосередження попиту і пропозиції цінних паперів, сприяння формуванню їх ринкового курсу і здійснення своєї діяльності відповідно до чинного законодавства України. Фондові біржі створюються

торговцями цінними паперами, які мають дозвіл на здійснення комерційної і комісійної діяльності по цінних паперах.

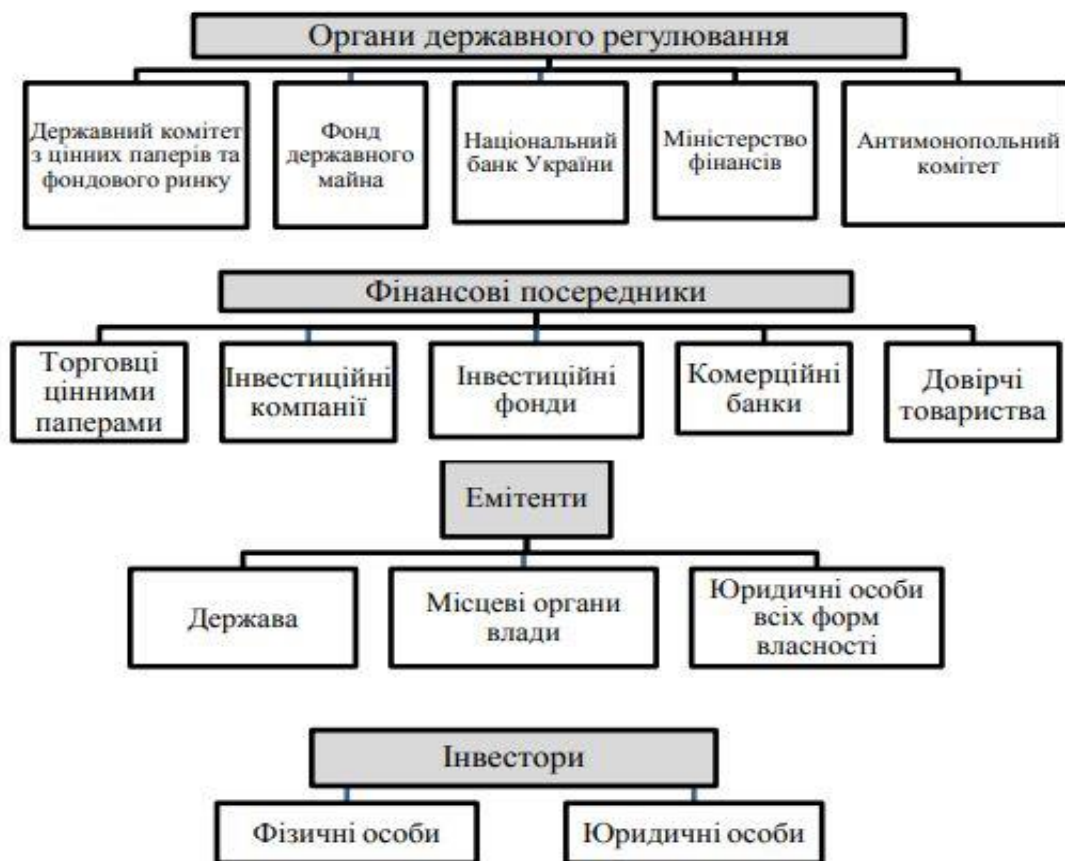

Рисунок 3.2 Учасники фондового ринку України [10]

Найбільшими на даний момент є: АТ «Фондова біржа ПФТС», АТ «Українська біржа», ПАТ «Фондова біржа Перспектива». Їх об'єми торгівлі у 2017 р. склали 65,5 млрд грн., 13,4 млрд грн., 127,4 млрд грн. відповідно. Це досить малі показники у світовому масштабі. Порівнюючи навіть з найближчими сусідами, на Московській біржі оборот акціями склав 145 млрд дол. США за 2017 р., що також є вкрай низьким показником за світовими мірками. На рис. нижче подано середньоденний оборот на ринку акцій 10 найбільших бірж світу. Як бачимо, фондовий ринок в Україні ще занадто далеко від передових країн світу, таких як США, Японія, Китай. Проте з 2017 р. розміреними темпами йде розвиток фондових бірж в Україні. Наприклад, згідно інфографіки АТ «Українська біржа» динаміка її інструментів змінюється в сторону росту (рис. 3.4). Навіть авторитетне міжнародне агентство Bloomberg в кінці грудня 2017 р. назвало український

фондовий ринок найбільш швидкозростаючим в світі. Найбільш прибутковими були визнані акції українських компаній, які виростили за розрахунками агентства на 80%. Причина такого зростання – відновлення і зростання української економіки в 2016-2017 рр., після серйозного падіння, відзначають в Bloomberg [14].

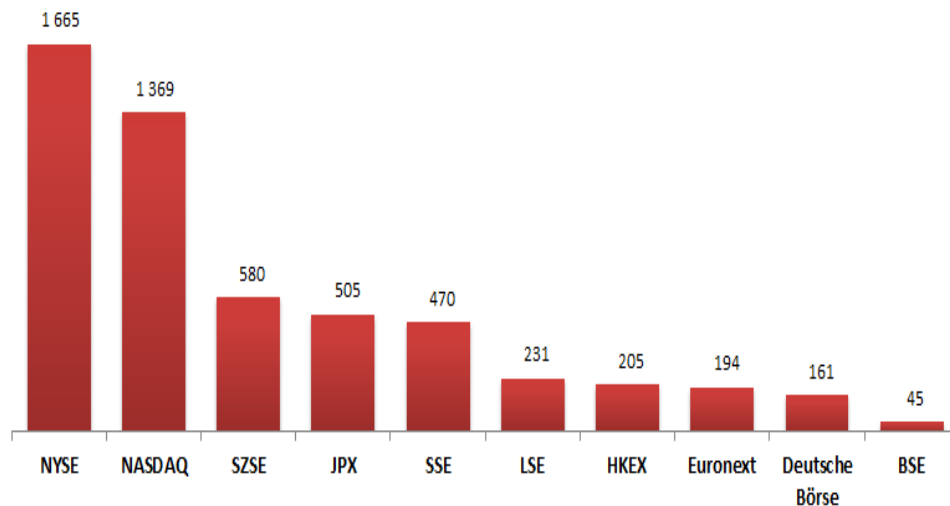

Рисунок 3.3 Середньоденний оборот на ринку акцій, млрд. дол. США, 2018 р. [24]

Помітним було поліпшення фінансових показників "Мотор Січ" в третьому кварталі в порівнянні з показниками на кінець 2016 р. У 2017 р. ринок почав активно реагувати на позитивні новини компаній. Наприклад, за акціями "Райффайзен Банк Аваль" у 2017 р. зафіксовано збільшення кількості угод на 36% і зростання їх обсягу на 85 % на тлі очікувань виплати дивідендів по акціях. За 9 місяців 2017 р. прибуток Авалю склала 4 млрд грн. [14].

При цьому всі інші банки разом узяті показали збиток за цей період 2,6 млрд грн.

"Укрнафта" росла завдяки значному скороченню збитку компанії в третьому кварталі 2017 р. і зростання прибутку в три рази в порівнянні з аналогічним періодом 2016 р. – на 4 млрд грн. Експерти пов'язують це з позитивною оцінкою роботи менеджерської команди компанії. Ймовірно, також на вартість акцій позитивно вплинуло зростання цін на нафту в 2017 р.

Зростання паперів "Центренерго" обумовлено зростанням тарифів на електроенергію в 2017 р. і прогнозами їх зростання на 2018 р., що відіб'ється і на фінансових показниках компанії.

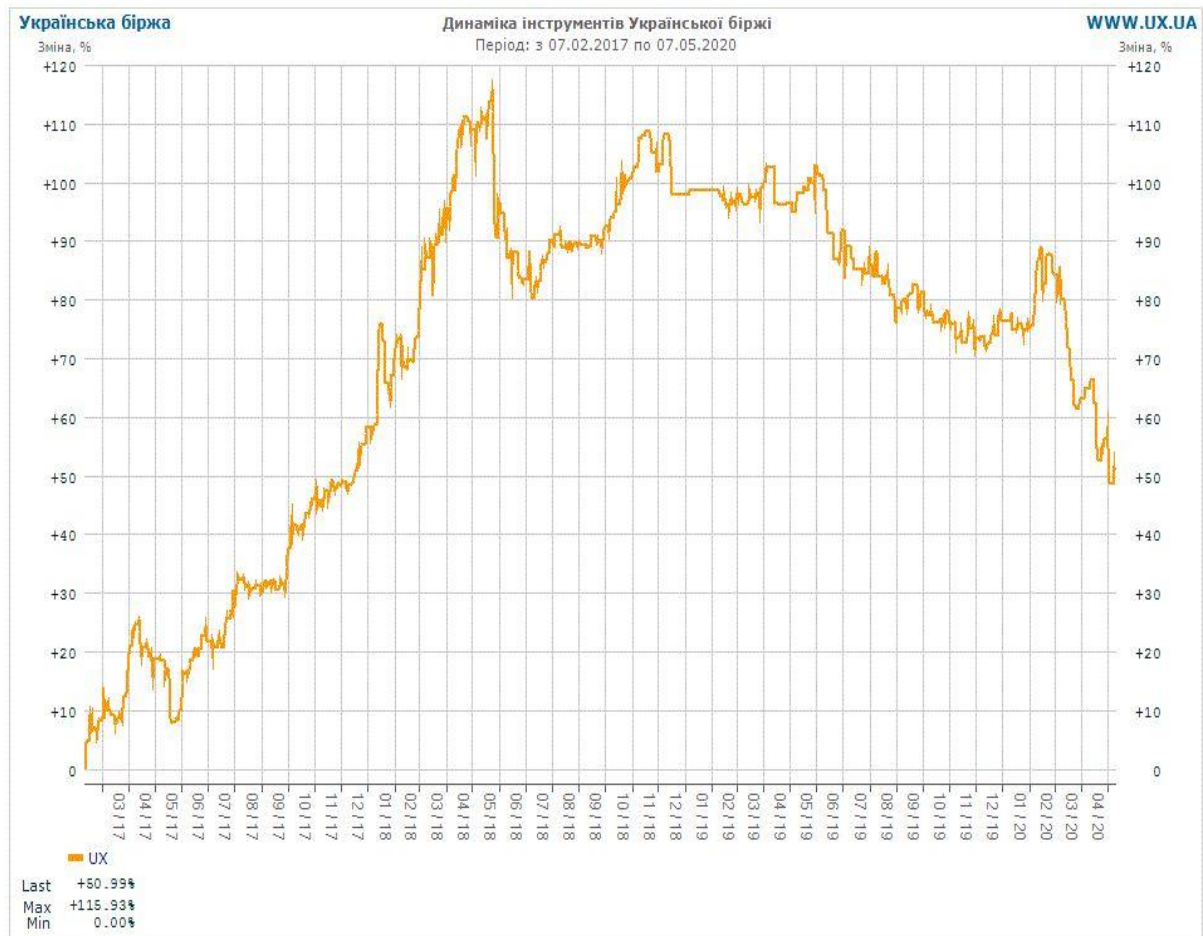

Рисунок 3.4 Динаміка інструментів Української біржі [ux.ua/ua/graph/dynamics/]

Так було до початку економічної кризи 2020 р., коли не тільки українські, а й усі фондові біржі зазнали падінь. Тому на даному етапі для української економіки життєво необхідно зупинити рецесію, щоб не допустити дефолту. Цікавим також є окрема сфера – сфера шахрайства через інвестиції. Особливо зараз це дуже популярний метод обману, оскільки в період кризи грошей не вистачає, варіантів виходу з даного становища не видно і ось тут «на допомогу» приходять інвестиційна компанія, яка пропонує вигідно вкласти кошти на фінансовий ринок.

Чому такі схеми працюють? Декілька причин:

1. Розпач. Людина, яка знаходиться в депресії, або стані, подібному до неї, на підставі крайньої обмеженості фінансових ресурсів часто не думає про сам процес

отримання коштів, її цікавить лише результат – збільшення капіталу. Банально, маючи обмежений капітал, людина довіряє шахраю, який обіцяє «про інвестувати» в трендові речі, з гарним відсотком окупності. Почувши великі цифри, які можна отримати майже за просто так, людина в розпачі піде на таку угоду.

2. Непрофесійність клієнтів (відсутність фінансової грамотності). Дуже часто обманутими виявляються не стільки бідні громадяни, скільки фінансово необізнані. В такому випадку достатньо завалити клієнта термінами, формулами, графіками, щоб він, розкривши рота, думав, що «інвестиційна компанія» є професіоналом своєї справи, якому можна довірити свій капітал.

3. Психологія. Навіть за умови, що клієнт живе у достатку, має більш-менш нормальну фінансову грамотність, це не означає, що його характер такий же твердий. Тому часто «трейдеру» достатньо надавати на клієнта, щоб змусити його «проінвестувати». Тож як приватному інвестору розпізнати на фінансовому ринку справжній інвестиційний фонд і шахраїв. Насправді дуже просто, якщо увімкнути логіку:

1. Політика «агресивних» продажів. Маючи справу з професійною компанією, клієнт повинен бачити, що ця компанія надає можливості для збільшення доходу, має солідну клієнтську базу, її трейдери мають купу роботи, тому він, як одиниця в базі клієнтів, для них не вартий того, щоб умовляти, бо є ще 1000 таких як він. В той час як шахрайські компанії будуть умовляти і намагатися нав'язати свою позицію, тому що для них «важливий» кожний клієнт, а точніше його гроші, які вони потенційно можуть забрати.

2. Висока доходність проектів. Життєво важливо для розуміння усім людям, і тим, хто має фінансову обізнаність, і тим, хто тільки її здобуває, що отримувати високі прибутки від інвестованого капіталу можна за умови великих вкладів, бо зазвичай відсоток заробітку від інвестицій в місяць складають максимум 10%, і то це рідкість. Тому отримати хоч які значущі прибутки можна з великих сум, 10% яких є теж значною сумою. Але вклад в 1000 грн, аж ніяк не може гарантувати клієнту отримання особливо високого прибутку.

3. Відсутні оффлайн офіси. Останньою значущою ознакою шахрайських інвестиційних компаній є відсутність фізичних офісів. Тобто консультація, оформлення документів, торгівля ведуться тільки онлайн. Також в таких випадках можна перевірити реєстрацію компанії в країні, в якій клієнт перебуває. Зазвичай вона або відсутня або зазначено, що компанія зареєстрована в офшорних зонах.

Висновки

У кваліфікаційній роботі досліджено особливості інвестиційно-фінансових рішень в умовах невизначеності, ризиків і «слабких» (турбулентних) ринків, зокрема такі питання й проблеми.

➤ Проаналізовано ключові чинники невизначеності глобального бізнес-середовища та визначено залежність між рішенням → невизначеність → ризиком → прибутком.

➤ Розглянуто невизначеність і ризики у процедурах прийняття рішень в умовах кризи, та з'ясовано, що криза 2020 року вплинула на усі ринку світу, оскільки епідемія охопила весь світ, тому нікому не вдалося уникнути збитків.

➤ Визначено особливості трейдингу і ключові фінансові ризики на ринку цінних паперів (акцій/облігацій) як міжнародному так і національному та встановлено, що національний ринок кожної країни окремо та разом мають значний вплив на міжнародний ринок акцій, його ступінь саме залежить від обсягів і розвиненості цих ринків.

➤ Розглянуто інформацію, як ключовий фактор прийняття фінансових рішень, її види, значення, цінність на прикладах великих компаній та визначено зв'язок інформації та доходів підприємств.

➤ Досліджено тактики й стратегії роботи компаній на фінансових ринках, як загальноприйняті, так і більш вузьких спеціалізацій.

➤ виявлено особливості трейдингу на «слабких» (нерозвинених) фінансових ринках, зокрема на прикладі України, та виявлено шляхи переходу на більш високий рівень розвитку економіки.

У кваліфікаційній роботі визначено, що існують особливості прийняття рішень на фінансових ринках слабких та сильних країн. Поки що Україна відноситься до першої категорії, звідси і більші ризики, проте, як було виявлено, більші ризики дають більші прибутку, і підтвердження цьому бачимо вже сьогодні, коли багато іноземних інвесторів обирають Україну, як об'єкт інвестування.

Список літератури

1. Обґрунтування господарських рішень та оцінювання ризиків : навч. посіб. / Донець Л. І., Шепеленко О. В., Баранцева С. М., Сергєєва О. В., Веремейчик О. Ф. / за заг. ред. Донець Л. І. – К.: ЦУЛ, 2012. – 472 с.
2. Обґрунтування господарських рішень та оцінювання ризиків : опорний конспект лекцій / укладачі : В. В. Сабадаш, О. В. Люльов, О. А. Лукаш. – Суми : Сумський державний університет, 2012. – 57 с.
3. Вітренко О.В. Моделі і методи прийняття рішень в аналізі та аудиті : навч. посіб. / О. В. Вітренко. – Красноармійськ: ДонНТУ, 2015. – 287 с.
4. Маркетингова товарна політика: навч. посіб. для студентів ВНЗ / Є. Ю. Вершигора ; Хмельниць. екон. ун-т. – Тернопіль : Астон, 2015. – 407 с.
5. Ризикологія : навч.-метод. посіб. / укл. І. О. Гнеушева. – Запоріжжя : ЗДІА, 2011. – 80 с.
6. Юхименко П. І., Федосов В. М., Лазебник Л. Л. та ін. Теорія фінансів: підручн. / За ред. проф. В. М. Федосова, С. І. Юрія. – К. : ЦУЛ, 2010. – 576 с.
7. Словник фінансово-кредитних термінів [Електронний ресурс].– Режим доступу: http://banking.uabs.sumdu.edu.ua/images/department/banking/fin_kredut_konsultant/fkk_slovnuk.pdf
8. Мойсеєнко І. П. Інвестування : навч. посіб. / І. П. Мойсеєнко. – Київ : Знання, 2006. – 490 с
9. Чашина О. Ю. Новий підхід до прийняття управлінських рішень на основі концепції якості / О. Ю. Чашина // Проблеми науки. – 2003. – № 4. – С. 13–16.
10. Полюхович В. Місце фондового ринку в структурі фінансового ринку України / В. Полюхович // Підприємництво, господарство і право. – 2011. – № 6. – С. 103-105.
11. Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15>
12. Селиверстова А. В. Совершенствование механизма отбора информации для принятия управленческих решений : автореф. / А. В. Селиверстова. – Челябинск, 2002. – 15 с
13. Електронний документообіг та захист документації: навч. посіб. / О.Б. Кухарін / За заг. ред.. д. держ. упр., професора Н.В.Грицяк – К. : НАДУ, 2015. – 84 с.
14. «Фондовий вибух. Чому зростають акції українських компаній» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://nv.ua/ukr/biz/publications/fondoviy-vibuh-chomu-zrostayut-akcii-ukrajinskih-kompaniy-2449604.html>
15. Міжнародні валютно-фінансові відносини : підручн. для ВНЗ. – 5-те вид. перероб. і доп. / Боринець С. Я. – К., 2008. – 582 с.
16. 2019 Data Breach Investigations Report [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://enterprise.verizon.com/resources/reports/2019-data-breach-investigations-report.pdf>
17. Дем'яненко С. І. Менеджмент аграрних підприємств : навч. посіб. – К. : КНЕУ, 2005. –347 с.
18. Клименко С. М. Обґрунтування господарських рішень та оцінка ризиків / С. М. Клименко, О. С. Дуброва. – К. : КНЕУ, 2005. – 252 с
19. «"Антикризовий" бюджет: збір податків у 2020 році зменшиться на 143 мільярди» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.epravda.com.ua/news/2020/04/13/659285/>
20. «Поняття, види, та роль інформаційних технологій в управлінні» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://studopedia.com.ua/1_386703_ponyattya-vidi-ta-rol-informatsiynih-tehnologiy-v-upravlinni.html
21. Вітлінський В. В., Верченко П. І. Аналіз, моделювання та управління економічним ризиком : навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц. – К. : КНЕУ, 2000. – 292 с.
22. «Чорний понеділок: фондові ринки показали рекордне з 2008 року падіння» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.epravda.com.ua/news/2020/03/10/657842/>
23. «Топ-8 лучших торговых стратегий Форекс» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://intrend.today/top-8-luchshih-torgovyh-strategij-foreks/>
24. «Топ-10 мировых бирж» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bcs-express.ru/novosti-i-analitika/top-10-mirovykh-birzh>
25. Viktor V. Sabadash & Tetyana V. Marchenko. Lenovo's Global Competition Strategy: the Driving Forces of Leadership. *Механізм регулювання економіки*. 2017. № 1. С. 60–70.
Viktor V. Sabadash, Peter J. Stauvermann & Ruslana O. Peleshchenko. Competitiveness of Ukrainian Companies in Foreign Markets: New Challenges and Opportunities. *Механізм регулювання економіки*. 2017. № 1. С. 60–70.

26. Sabadash V. and Denysenko P. Economic and social dimensions of ecological conflicts: root causes, risks, prevention and mitigation measures. *Int. J. of Environmental Technology and Management*. 2018. Vol. 21, Nos. 5/6. P. 273–288. DOI: 10.1504/IJETM.2018.100579
27. Сабадаш В. В. Соціально-економічні виміри екологічного конфлікту. *Механізм регулювання економіки*. 2006. № 2. С. 190–201. <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/3634>
28. Сабадаш В. В. Енергетична безпека України: конфліктність геополітичного вибору. *Механізм регулювання економіки*. 2011. № 2. С. 52–59. <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/24474>
29. Viktor V. Sabadash, Svitlana A. Petrovska, Mykhailo V. Petrovskiy. Formation of the Organizational and Economic Mechanism for Attracting Investment to the Region. *Механізм регулювання економіки*. 2017. № 2. P. 16–23. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/68452>
30. Сабадаш В. В., Мінакова І. В. Основи зовнішньоекономічної діяльності підприємства. *Економіка підприємства : підручник / за заг. ред. д.е.н., проф. Л. Г. Мельника*. Суми : Університетська книга, 2019. С. 639–667. https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/80106/1/Melnik_econom.pdf
31. Сабадаш В. В. Бизнес-интересы фирм на внешних рынках. *Экономика и бизнес: учебник / под ред. д.э.н., проф. Л. Г. Мельника, д.э.н., доц. А. И. Каринцевой*. Сумы: Университетская книга, 2018. С. 322–351.
32. Сабадаш В. В., Мельник Л. Г., Завдов'єва Ю. М. та ін. Развитие украинської альтернативної енергетики на основі проривних технологій. *Проривні технології в економіці і бізнесі (досвід ЄС та практика України у світлі III, IV і V промислових революцій)* : навчальний посібник / за ред. Л. Г. Мельника та Б. Л. Ковальова. Суми: Сумський державний університет, 2020. 180 с.
33. Сабадаш В. В., Мельник Л. Г., Дериколенко О. М. та ін. Проривні технології як основа інновацій в альтернативній енергетиці. *Проривні технології в економіці і бізнесі (досвід ЄС та практика України у світлі III, IV і V промислових революцій)* : навчальний посібник / за ред. Л. Г. Мельника та Б. Л. Ковальова. Суми : Сумський державний університет, 2020. 180 с.
34. Сабадаш В. В. Дослідження впливу енергоресурсних чинників на економічну безпеку. *Механізм регулювання економіки*. 2009. №2. С. 11–18. <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/3360>
35. Сабадаш В. В. Інституційні аспекти врегулювання екологічних конфліктів (регіональний і міжнародний рівні). *Механізм регулювання економіки*. 2008. №1. С. 68–77.
36. Сабадаш В. В. Енергетично-ресурсна безпека України: загрози виникнення еколого-економічних конфліктів. *Вісник Сумського державного університету*. Серія Економіка. 2009. № 2. С. 70–77.
37. Сабадаш В. В. Тенденції сучасної ресурсної політики у забезпеченні еколого-економічної безпеки. *Механізм регулювання економіки*. 2007. №2. С. 50–59. <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/3130>
38. Сабадаш В. В. Антиекологічні тенденції соціально-економічного розвитку: конфліктний потенціал екологічного фактора. *Механізм регулювання економіки*. 2009. №3, Т.1. С. 11–22.
39. Сабадаш В. В., Петровська С. А. Оцінювання інвестиційної привабливості території з урахуванням еколого-економічних інтересів суб'єктів господарювання. *Механізм регулювання економіки*. 2013. №3. С. 21–29.
40. Сабадаш В. В., Бабій Т. В., Гамалій Ю. М. «Зелені» облигації, як драйвер сталого розвитку. *Економічні проблеми сталого розвитку : мат. міжнар. наук.-практ. конф. студентів та молодих вчених імені професора Балацького О. Ф. «Економічні проблеми сталого розвитку» (м. Суми, 28-29 квіт. 2020 р.)*. Суми : Сумський державний університет, 2020. С. 231–233.
41. Viktor V. Sabadash, Olena Pavlenko, Oleg Rubel, Aleksandar Shivarov, Kaled A. Asalam Moftah Adrwi, Anar Aghayev. A dynamic approach to the study of institutions in a green economy: macroeconomics, regions and industries. *International Journal of Global Environmental Issues*. 2020. Vol. 19, No. 1/2/3. Pp. 243–264. DOI: 10.1504/IJGENVI.2020.10037585. <https://www.inderscience.com/info/inarticle.php?artid=114880>.
42. Сабадаш В. В., Чорна Я. В., Фалько К. С. Міжнародні логістичні системи: дослідження трансформацій під впливом рецесії та визначення перспективних напрямів розвитку логістичної архітектури. *Механізм регулювання економіки*. 2020. № 4. С. 70–80. <https://doi.org/10.21272/mer.2020.90.05>.
43. Економіка енергетики : підручник / за ред. Л. Г. Мельника, І. М. Сотник. – Суми: Університетська книга, 2015. – 378 с. (<https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/45315>)
44. Економіка підприємства : підручник / за заг. ред. д.е.н., проф. Л. Г. Мельника. - Суми : Університетська книга, 2012. - 864 с

45. Мельник, Л., Ковальов, Б. (2020). Проривні технології в економіці і бізнесі (Досвід ЄС та практика України у світлі III, IV, і V промислових революцій). Сумський державний університет, с. 180. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/79621>
46. Мотиваційні механізми дематеріалізаційних та енерго-ефективних змін національної економіки : монографія / за заг. ред. доктора екон. наук, проф. І. М. Сотник. – Суми : Університетська книга, 2016. – 368 <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/80197>
47. Сотник І. Підприємництво, торгівля та біржова діяльність / І. Сотник, Л. Таранюк. – К.: Універсальна книга, 2018. – 572с. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/80114>
48. Экономика и бизнес: учебник / под ред. д.э.н., проф. Л. Г. Мельника, д.э.н., доц. А. И. Каринцевой. – Сумы : Университетская книга, 2018. – 608 с. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/80201>
49. Экономика развития: учебное пособие / под ред. д.-ра екон. наук, проф. Л. Г. Мельника, канд. екон. наук А. Вик. Кубатко. Сумы : «Университетская книга», 2017. 352 с. https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/80184/1/%d0%adkonomyka_razvytyia.pdf
50. Kubatko, O. V., Chortok, Y. V., Honcharenko, O. S., Nechyporenko, R. M., & Moskalenko, I. M. (2019). Studying Features of Vehicle Type Selection by Trade and Logistics Enterprise. Mechanism of economic regulation. – 2019. – №3. – С. 73–82. <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/76448>
51. Melnyk L., Sommer H., Kubatko O., Rabe M., Fedyna S. (2020). The economic and social drivers of renewable energy development in OECD countries. Problems and Perspectives in Management,18(4), 37-48. doi:10.21511/ppm.18(4).2020.04
52. Melnyk L.G., Kubatko O. The impact of green-innovations on environmental quality and energy resource consumption. International economic relations and sustainable development : monograph / edited by Dr. of Economics, Prof. O. Prokopenko, Ph.D in Economics T. Kurbatova. – RudaŚląska :Drukarnia i Studio GraficzneOmnidium, 2017. – 272 p. ISBN 978-83-61429-11-1
53. Melnyk, L., Dehtyarova, I., Kubatko, O., Karintseva, O., & Derykolenko, A. (2019). Disruptive technologies for the transition of digital economies towards sustainability. Economic Annals-XXI, 179(9-10), 22-30. doi: <https://doi.org/10.21003/ea.V179-02>
54. Melnyk, L., Matsenko, O., Dehtyarova, I. & Derykolenko, O. (2019). The formation of the digital society: social and humanitarian aspects. *Digital economy and digital society*. T. Nestorenko& M. Wierzbik-Strońska (Ed.). Katowice: Katowice School of Technology. [in Ukrainian].URL: <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/74570>
55. The effects of the management of natural energy resources in the European Union / V. Voronenko, B. Kovalov, D. Horobchenko, P. Hrycenko // Journal of Environmental Management and Tourism. – Craiova: ASERS Publishing, 2017. – Vol. 8, Issue Number 7(23), P. 1410-1419. Available at: <https://journals.aserspublishing.eu/jemt/article/view/1777>